

Indholdsfortegnelse

Abstract	2
Indledning.....	3
Forskningsoversigt	4
Metode.....	5
Mellemøsten	8
<i>Mødet med tyrkerne</i>	8
<i>Mødet med araberne</i>	10
Balkan.....	12
<i>Mødet med makedonerne</i>	12
Nord- og Østafrika.....	15
<i>Mødet med tjenerne i Østafrika</i>	15
<i>Mødet med egypterne</i>	16
Soldaternes kultur- og menneskesyn.....	17
Konklusion	19
Materialefortegnelse.....	21

Abstract

During the First World War, North Schleswig soldiers were sent to the fronts in the Balkans, The Middle East, North and East Africa. This study will look at the comprehensive cultural encounter that takes place between The North Schleswig soldiers and the local populations in these areas. The study consists of two parts, an analysis of how North Schleswig soldiers recall and describe the cultures they encounter on the fronts and an assessment of the soldiers' human and cultural attitude with focus on respect for other's cultures. The study will examine the cultural encounter by looking at North Schleswig soldiers' descriptions of the different cultures and the local populations in their recollections and field post letters. In this context, I have taken a social anthropological approach and used parts of Fredrik Barth's and Richard Jenkin's theories of groups, categorizing and identification. The study appears to North Schleswig soldiers describing local people's traditions, customs, norms, values, behaviors and perceptions of life that are different from their own. There is a constant description of "the others" and differences between cultures. Northern Schleswig soldiers had respect for "the others'" traditions etc. This is, however, not always the case, as the soldiers in some cases think, that some traditions are violent or oppressive. On the other hand, soldiers show tolerance of "the others" mostly when it comes to religious convictions and beliefs.

Når mødet med andre bliver til en fortælling

Indledning

Nordslesvig var under 1. Verdenskrig en del af Det Tyske Kejserrige, derfor blev de nordslesvigske mænd indkaldt i den tyske krigstjeneste.¹

Krigen forgik på mange fronter og forskellige steder i verden, dermed blev de nordslesvigske soldater sendt til lande og områder, som lå dem meget fjernt. Soldaterne blev b.la. sendt til Vestfronten, Østfronten, Nord- og Østafrika, Balkan og Mellemøsten. Soldaterne skrev en del erindringer og feltpostbreve, hvor de fortalte om deres hverdag og beskrev livet på fronterne.

En del historikere har arbejdet med soldaternes breve og erindringer, særligt for at sige noget om soldaternes krigserfaringer under 1. Verdenskrig. Soldaternes krigserfaringer er et udforsket område, hvor historikere skriver om soldaternes krigsopfattelse, dagligdag m.m.

Soldaternes møde med fremmede folk fra forskellige steder i verden er også en del af deres krigserfaringer. De nordslesvigske soldater mødte mennesker fra forskellige kulturer med forskellige traditioner, skikke, religioner, vaner, livsstile og forestillingsverdener.

Her forstås kulturmøde som, et møde mellem forskellige befolkningsgruppers levevis og forestillingsverdener.² Helt konkret forgår kulturmødet mellem nordslesvigske soldater og de lokalebefolkningsgrupper i områderne, som soldaterne sendes til. Her får soldaterne b.la. indblik i lokalbefolkningernes traditioner, skikke, religioner, vaner og livsstile.

Denne opgave vil analysere, hvordan nordslesvigske soldater erindrer og beskriver de kulturer, som de møder på fronterne i Mellemøsten, Øst – og Nordafrika og Balkan under 1. Verdenskrig. På den baggrund er det målet at vurdere nordslesvigske soldaters kultur- og menneskesyn i forbindelse med kulturmødet, hvor fokus ligger på respekten for de kulturer, soldaterne mødte i Mellemøsten, Balkan og Nord- og Østafrika.

Her behandles 1. Verdenskrig som kulturmøde og derfor gives en analyse af det omfangsrige kulturmøde, som foregik i b.la. Nord- og Østafrika, Balkan og Mellemøsten. Analysen vil indebære soldaternes beskrivelse af andres traditioner, skikke, religioner, vaner, livsstile og forestillingsverdener. Behandlingen er opdelt efter geografiske områder, da soldaterne blev sendt til forskellige

---

¹Først efter Genforeningen 1920 bliver "Sønderjylland" almindelig brugt i stedet for Nordslesvig. Derfor ses det i kilderne, at soldaterne i nogle sammenhænge betegner området med Sønderjylland og andre med Nordslesvig. I opgaven her bruges Nordslesvig, dog kan Sønderjylland dukke op i citeringerne. - Historiekanon.dk

² Ordnet.dk, "Kulturmøde"

steder, og for overskuelighedens skyld beholdes den geografiske opdeling gennem hele opgaven, selvom nogle mønstre tegner sig på tværs af områder. Dette vil munde ud i en vurdering af soldaternes kultur- og menneskesyn i forbindelse med kulturmødet, hvor fokus vil ligge på respekten for de kulturer soldaterne mødte.

Dette er særlig relevant og vil bidrage konstruktivt til forskningsfeltet, da målet er at belyse og beskrive et emne, som der endnu ikke foreligger en dybdegående behandling af, særligt hvad angår lande i verdensdele såsom Mellemøsten og Afrika. Med denne opgave bliver feltet beriget med et forholdsvist uberørt emne nemlig soldaternes møde med ”andre” i Balkan, Øst – og Nordafrika og Mellemøsten.

Forskningsoversigt

Kulturmødet mellem soldaterne og de befolkningsgrupper de møder under deres krigstjeneste udenfor deres hjemmeland er ikke særligt undersøgt, selvom soldaterne beskriver de forskellige kulturer både i feltpostbreve og i deres erindringsværker. Historiografisk placerer denne opgave sig i et tomrum indenfor behandlingen af soldaternes krigserfaringer. Disse krigserfaringer bliver italesat i soldaternes tekster og er derfor værd at undersøge.

Få historikere berører emnet i perferien eller knytter en kommentar dertil ofte som en del af de større standardværker om krigen. Typisk bliver nævnt, at der har været et omfangsrigt kulturmøde ved krigens fronter, men mere får man ikke at vide herom.

Om soldaternes krigserfaringer og oplevelser skriver Martin Bo Nørregård i bogen *”Sønderjyderne og Den Store Krig 1914-1918”*, at de nordslesvigske soldater på fronterne interesserede sig for de andre folks levevilkår og religion. Ifølge Nørregård var kulturen mest fremmedartet på Balkan og på Østfronten, hvor der var en stor forskel mellem de rige og fattige, lav hygiejnisk standard og primitivt landbrug. Om forholdet mellem ”de andre” og de nordslesvigske soldater på fronten skriver Nørregård, at der opstod venskaber mellem soldaterne og civilbefolkningen og nogle gange mere end venskaber.³

Nørregård nævner meget kort soldaters møde med andre kulturer på Østfronten, men giver ikke en dybere undersøgelse af emnet. Denne opgave vil give et større indblik i soldaters møde og interaktion med fremmedartede kulturer og deres forhold til befolkningsgrupperne.

---

³ Nørregård, Martin Bo, 2006

Den amerikanske historiker Vejas Gabriel Liulevicius skriver i sin bog *“War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity, and German Occupation in World War I”* om den tyske germanisering af Østeuropa, som også omfatter det vestlige Letland, Litauen og det nordøstlige Polen i perioden 1915-1918.

Liulevicius mener, at tyskerne forsøgte at skabe orden og forene flere nationaliteter til en tysk paternalisme, men den tyske militære administration skabte kaos og udløste oprørsk had i området. Liulevicius skriver om det tyske kulturelle program for området og trækker det tilbage til tiden før 1. Verdenskrig, dog handler dette værk mere om en kolonialisering gennem en tysk kultur og berører dermed ikke kulturmødet specifikt.⁴

Steffen Lind Christensen skriver i sit speciale *“Hvor man kan være stolt af at være Nordslesvigere”* om de nordslesvigske østfrontssoldaters identitetsmæssige tilhørsfold under 1. Verdenskrig. Selvom specialet omhandler soldaternes nationalidentitet, bliver kulturmødet mellem soldaterne og ”de andre” på Østfronten berørt.

Herom skriver Christensen, at kulturmødet og synet på ”de andre” på Østfronten virkede som et spejl i identitetsmæssig sammenhæng. Soldaterne spejlede sig i soldater og civile, som de interagerede med på fronten. Derudover var der en generel grænse mellem ”os” og ”dem”, særligt hvad angår spørgsmålet om civilisation.⁵

Interessant er det, om det samme er gældende for soldaternes kulturmøde i Mellemøsten, Balkan og Nord- og Østafrika.

Metode

Kulturmødet finder sted ved mange fronter mellem folk med forskellige nationaliteter, religioner, sprog og kulturer m.m. Denne opgave koncentrerer sig om de nordslesvigske soldaters kulturmøde på Balkan, Mellemøsten og Nord- og Østafrika.⁶

Til at belyse dette bruges erindringsmateriale og feltpostbreve, der er skrevet af nordslesvigske soldater, som blev sendt til områderne. Mængden af kildematerialet er lille, da det er få soldater, som skriver om deres oplevelser i de valgte områder og da mængden af de sendte soldater til områderne er lille sammenlignet med Vest- og Østfronten.

---

⁴ Liulevicius, Vejas Gabriel, 2000

⁵ Christensen, Steffen Lind, 2013

⁶ Valget af områder er begrundet i indledningen

Fælles for soldaterne er at de beretter om deres oplevelser, og de giver beskrivelser af de fænomener, de lægger mærke til. Derfor bliver både erindringsmaterialet levnsudnyttet til at sige noget om, hvordan soldaterne beskriver de kulturer, de møder under deres krigstjeneste.

Spørgsmålet om repræsentativitet er helt centralt, da de udvalgte kilder kun repræsenterer få soldaters måde at beskrive de andre kulturer på og dermed ikke nødvendigvis er repræsentative for alle soldater. Derfor siger kilderne kun noget om, hvordan ”nogle” soldater beskriver de andre kulturer. Dog er udvælgelsen nødvendig, da opgavens omfang er begrænset, og det skal nævnes, at målet har været at indsamle flest mulige kilder. Der ses mange fælles træk mellem de forskellige kilder, selvom soldaterne blev sendt til forskellige områder.

Erindringen *”Krigen 1914-1918 og mine minder derfra”* er skrevet af soldaten Heinrich Jessen, som blev sendt til Mosul. På vejen til Mosul rejste Jessen gennem en række lande, heriblandt det nuværende Tyrkiet. I sin erindring giver han en grundig beskrivelse af tyrkerne og ikke mindst de arabere, som han møder på vejen til Mosul. Jessen husker ikke alle detaljer, men han husker til gengæld mange årstal og fortæller landenes og bygningernes lange historie. Meget tyder på, at han højst sandsynlig har siddet med en form for opslagsværk, mens han skrev. Han kommer med mange historiske informationer i form af årstal, navne på politiske ledere og han forklarer mange fænomener.⁷

En anden soldat som blev sendt til Lilleasien og befandt sig i byen Aleppo er Carl Theodor Thode, som skrev *”Erindringer fra 1. Verdenskrig 1914-1918”*. Her skriver han om hele sin rejse, men til forskel fra Heinrich Jessen giver han ikke mange beskrivelser af lokalbefolkningerne, som han møder på rejsen. Dog er der stadig noget at hente i Thodes erindring. Thode skriver sin erindring ca. 60 år efter krigen på baggrund af et ønske fra sin familie, hvor han indleder sin erindring med, at hans fortælling ikke bliver omfattende og at han kun skriver det han husker fra krigen.⁸

Nis Kocks erindring *”Sønderjyder forsvarer Østafrika 1914-1918”* blev udgivet i 1937 efter den nordslesvigske soldats hjemkomst fra ekspeditionen i Østafrika. Kock samlede sine erindringer i en håndskrevet bog og efterfølgende valgte Christian R. Christiansen at supplere materialet med yderligere oplysninger fra tyske kildekrifter og andre erindringer. Supplementerne har Christiansen brugt til at give en mere præcis beskrivelse af de forskellige begivenheder, særligt mht. til tid og sted. At erindringen er suppleret af en anden har ikke stor betydning for denne opgave, da opgaven

---

⁷ Jessen, Heinrich (-)

⁸Thode, Carl, 1974

vil undersøge Kocks beskrivelse af hans forhold til sine tjenere og sin beskrivelse af afrikanerne. Disse beskrivelser har Kock højst sandsynligt selv skrevet, da hverken Christiansen eller de tyske kildekrifter har det store kendskab til Kocks personlige forhold til tjenerne.⁹

Et år efter udgivelsen af ovenstående erindring valgte Kock at berette mere om sin krigstjeneste og skrev derfor *"Sønderjyder vender hjem fra Afrika"* i 1938. Denne kilde kan bruges til at belyse nordslesvigernes møde med egypterne, da Kock beskriver sit og kammeraternes møde med dem.¹⁰

"Breve til Hjemmet fra Sønderjyske Soldater" (1917) blev samlet af Martha Ottosen. Samlingen indeholder breve, som soldaterne sendte hjem under deres krigstjeneste. De udvalgte breve fra denne samling er skrevet af to soldater, som har været i Makedonien. Soldaten Christian Rasmussen skrev *"En Tur gennem Makedoniens Bjerge"* (1916).¹¹ Og den anden soldat, den såkaldte "H" skrev *"Fra Makedonien"* (1916).¹²

De to herrer fortalte om dagens forløb og ikke mindst om de steder, som de rejste igennem. De to soldater har aflagt krigstjeneste på Balkan og mere konkret har de været i Makedonien. Brevene blev skrevet meget tæt på begivenhederne, da soldaterne skrev dem under krigen. Særligt ved disse to breve er, at soldaterne beskriver "de andre" og "den fremmede kultur", de mødte i Makedonien.

Soldaternes kultur- og menneskesyn samt deres respekt for "de andres" skikke, væremåde, normer, traditioner og livsstil bliver behandlet med udgangspunkt i en bestemt forståelse af hvad respekt indebærer. Respekt er et stort begreb, som kan forstås og bruges på forskellige måder afhængigt af den sammenhæng begrebet bruges i. I opgaven forstås respekt som soldaternes anerkendelse af andres værdi, status, vigtighed og berettigelse.¹³

I deres erindringer skriver soldaterne sjældent direkte, at de respekterer bestemte traditioner eller ikke, men deres skrivemåde og ordvalg afspejler om de anerkender "de andres" status, værdi, vigtighed og berettigelse til forskellige normer og traditioner.

---

⁹ Kock, Nis, 1937

¹⁰ Kock, Nis, 1938

¹¹ Rasmussen, Christian, 1916

¹² "H", 1916

¹³ Ordnet.dk, "Respekt"

Mellemøsten

Indtil i dag er der ikke konsensus om hvilke lande Mellemøsten præcis omfatter. Dog er der de såkaldte kernelande som Syrien, Libanon, Palæstina, Israel, Jordan og en række andre lande som Tyrkiet, Irak, lande på Den Arabiske Halvø og Egypten i Nordafrika.¹⁴

Dette er en forholdsvis moderne betegnelse, da landene under 1. Verdenskrig var en del af Osmanerriket og på dette tidspunkt ikke var selvstændige nationalstater. I opgaven her betragtes Tyrkiet og Irak som en del af Mellemøsten. Dog bliver Egypten behandlet sammen med Østafrika således at området bliver Nord- og Østafrika, særligt da kilderne der beskriver kulturmødet i området er skrevet af den samme soldat, som fortæller en kontinueret fortælling.

Mødet med tyrkerne

I Mellemøsten møder nordslesvigske soldater flere befolkningsgrupper heriblandt arabere og tyrkere, derfor opdeles mødet i Mellemøsten i to afsnit nemlig tyrkerne og araberne.

Jessen observerer byen Istanbul og beskriver en del af hvad han ser - om administration og ordenen i byen skriver Jessen følgende:

*”... En kæmpe stad saa vidunderligt, saa umaadelig interessant som ingen anden, men ak, i et utroligt forfald, uden orden, uden administration, næsten middelalderligt ”*¹⁵

Jessen har en iøjnefaldende fascination af byen, dog har han også en klar kritik af uorden og manglende administration. For ham er det ligefrem middelalderligt. Betegnelsen ”middelalderligt” bruges ofte for at udtrykke, at noget er tilbagestående, gammeldags, primitivt eller barbarisk.¹⁶ Med middelalderligt mener Jessen højst sandsynligt, at noget er gammeldags og tilbagestående.

Om tyrkernes tro og skæbneopfattelse skrev Jessen følgende:

*”Allah sørger for sig og sine og først naar huset er ved at falde sammen over hovedet på ham af ælde, indser han nødvendigheden af en lille reparation. Den er imod Allahs vilje Denne hensmuldren hører ganske vist med til orientens karakter.”*¹⁷

Dette er en klar kritik af, at man ikke foretager sig noget før ulykken er sket. Påstanden om at ovenstående hører til Orientens karakter er ikke alt for generaliserende. Flere af soldaterne bider mærke i

¹⁴ Denstoredanske.dk, ”Mellemøsten.”

¹⁵ Jessen, s. 8

¹⁶ Ordnet.dk, ”Middelalderlig”

¹⁷ Jessen, s. 9

det samme og ekspliciterer fænomenet i deres erindringer.¹⁸ Her ligger en klar forskel i forestillingsverdenene, hvor soldaten har svært ved at forstå tankegangen, som på mange måder virker ulogisk for soldaten. Dette er et andet udtryk for at sådan er ”de andre” dvs. dem i Orienten, som ”vi” egentlig ikke har et stort kendskab til. En generel tendens i erindringerne er, at flere soldater fra første møde betragter sig selv som fremmede mennesker, og at de derfor inden mødet med ”de andre” indstiller sig på at være fremmede.¹⁹

En af de mange traditioner som Jessen beskriver i sin erindring er sultanens besøg til den såkaldte ”Hamidije – Moské”.²⁰

Her ser Jessen sultanen omringet af ministre, hustruer, eunukker og mange soldater. Dette er ikke et syn, man ser i Nordslesvig, særligt da hele systemet i landet er radikalt anderledes. På dette tidspunkt er Istanbul hovedstaden i Osmannerriget, som er et kalifat og er forskellig fra både kongeriget Danmark og Hertugdømmerne.

Om sultanens kørsel til moskéen skriver Jessen følgende:

”... et skuespil, der paa en besynderlig, næsten brutal maade bryder hverdags indtrykkerne fra den mægtige, orientalsk storbys liv i de trange gyder samtidigt med, at det giver ens eventyrforstilling om denne slevsomme, halvt asiatisk monark kød og blod”²¹

Jessen bemærker fattigdommen i byen og kan ikke se en sammenhæng mellem den rigdom, som stråler af sultanens kørsel til moskéen og den lave levestandard i byen. For Jessene er det en brutal og i nogen grad hensynsløs tradition, særligt når han sammenligner det med byens smalle gader, tiggere og usle mennesker.

Interessant er det, at Jessen opdeler tyrkerne i grupper efter beklædning, hvor opdelingen går på de såkaldte ”nye” og ”gamle”. Folk som er iklædt europæiske klæder og Fez er ”de nye”, hvorimod ”de gamle” folk er dem, som går i alt andet såsom lange kjoler og turban.²² Her ses det, at ”de nye” er dem der ligner ”os” europæere og ”de gamle” er dem som ikke ligner os, selvom det blot handler om beklædning. Opdelingen i nye og gamle er i sig selv værdiløst, hvor de nye hentyder til modernitet og de gamle hentyder til det som er umoderne.

---

¹⁸ Kock 1938, s. 14 og Kock 1938, s.166

¹⁹ Jessen, side 9

²⁰ Yildiz Hamidiye Moskéen i Istanbul, som blev bygget af Sultan Abdul Hamid II mellem 1884-1886

²¹ Jessen, s. 10

²² Jessen, s. 11

En anden soldat som befinder sig i Lilleasien og tilbringer nogle dage i Istanbul er soldaten Carl Theodor Thode. Til forskel fra Jessen berkriver Thode næsten ikke lokalbefolkningen i området. Dog skriver Thode følgende om sin tur gennem Lilleasien:

*”Her så alt ud, som man forstillede sig, at det havde set ud i Christi tid. Fra toget kunne man se små byer med huse bygget af ler. Folk var klædt, som man ser på gamle bibelske billeder.”*²³

Her beskriver Thode stedet ud fra noget han kender eller havde set før, idet han refererer til bibelske billeder. Dette kan skyldes, at Thode forsøger at give læseren en bedre forståelse af området netop ved at sammenligne det med noget, som læseren muligvis har kendskab til, nemlig de gamle bibelske billeder. Læseren er i denne sammenhæng både familie, men også mange andre nordslesvigere. En anden årsag kan være, at Thode mangler navne på de ting han ser, som i dette tilfælde er navne på folks beklædning.

At soldater mangler navne på hvad de ser eller giver dem andre navne ses ikke kun hos Thode, men også hos andre soldater.

Et eksempel på dette er soldaten Jessen, hvor han fortæller om sin sygdom i Mosul. Her beskriver Jessen, hvordan imamen kommer ind i moskeen ved firetiden hver morgen og reciterer Koranen i håbet om, at Jessen bliver rask. Dog bliver imamen kaldt for præst og moskéen for bedehuset.²⁴ At imamen kommer ind hver morgen ved firetiden, hænger sandsynligvis sammen med, at morgenbønnen foregår på dette tidspunkt og at muslimer tror på, at koranrecitation og bøn ved den tid kan heldbrede mennesker fra deres sygdom. Om Jessen får den detalje med fremgår ikke af hans fremstilling, han fortæller nemlig ikke årsagen til, at imamen absolut kommer på besøg klokken fire om morgenen.

Mødet med araberne

Soldaten Thode er i Aleppo i nogle dage, dog skriver han i sin erindring, at han ikke oplever meget i byen og beretter dermed ikke om sit møde med befolkningen i den by.²⁵ Derimod beretter Jessen om sit møde med irakerne i Mosul og om de begivenheder, han oplever i byen.

I sin erindring beretter Jessen om et såkaldt ”begravelsestogt” som drager gennem byen til begravelsespladsen.²⁶

---

²³ Thode 1974, s. 30

²⁴ Jessen, s. 15

²⁵ Thode 1974, s. 30

²⁶ Jessen, s.15, linje 10: Begravelsestogtet er nok på vej til en begravelsesplads, dog kalder Jessen begravelsespladsen for en kirkegård.

Her giver han en beskrivelse af, hvordan liget bæres på skuldrene og hvordan de skrigende kvinder følger efter. Om kvindernes rolle i begravelsen fortæller Jessen følgende:

”... kan man se kvinderne ved deres mænds grave, hyldende og klagende, saadan kan de godt sidde i næsten en time, og naar de saa er færdige, kan de godt begynde at skælde hinanden ud.”²⁷

Jessen beskrivelse af kvindernes opførsel ved deres mænds grave virker på mange måder humoristisk og snarere sarkastisk, særligt når han skriver, at kvinderne skælder hinanden ud efter de er færdige med at hyle. At beskrivelsen får denne karakter kan hænge sammen med, at hele traditionen er anderledes fra, hvad soldaten normalt ser i Nordslesvig og dermed kan virke uforståelig for ham. En anden skik som Jessen beskriver, er brylluppet i byen, herom skriver han følgende:

”Naar man ser et bryllupstogt drage gennem byen, hvor bruden bliver ført til brudgommens hjem, omgivet af larmende og syngende menneskemængder, de ustandseligt danser rundt om bruden, med al deres dingle - dangel af trommer og andet gøgleri, ja da falder man næst i en forundring”²⁸

Som det fremgår i citatet falder Jessen i en forundring over måden disse mennesker holder bryllupper på. Bemærkelsesværdigt er det, at han både beskriver begravelses- og bryllupsbegivenhederne efter hinanden. Dette kan hænge sammen med, at der til begge begivenheder er høje lyde og mange mennesker tilstede og at begge begivenheder virkede fremmedartede for ham.

En væsentlig faktor i den forbindelse er, at soldaten rejser fra lille Nordslesvig i den kolde del af verden til de store ørkenlande, som har deres egne traditioner der kan virke helt fremmedartede.

Der ligger en klar kategorisering i Jessens beskrivelse af ”de andre”, dette ses klart i følgende:

”... men det er jo deres skik at holde fest på”²⁹

I den formulering fremtrækker Jessen en forskel mellem ”os” og ”dem”, når han skriver, at det er *deres* måde at holde fest på. Det betyder, at de er en anden gruppe, hvilket ligger i brugen af ordet ”deres”. Den forskel som Jessen trækker frem, er ikke en objektiv forskel, men er udelukkende en forskel som Jessen selv finder betydningsfuld. Den klare kategorisering ligger i, at han med ovenstående citat laver en klar opdeling og egentlig siger mere om sig selv end den anden gruppe. Med

---

²⁷ Jessen, s.15

²⁸ Jessen, s.15

²⁹ Jessen, s. 23

ovenstående fortæller han snarere, at ”vi” i Nordslesvig fester på en anden måde end denne her gruppe.³⁰

Soldaterne skriver ikke altid direkte, at et fænomen eller en tradition er forskellig fra, hvad de kender fra deres hjemland. Dog ligger det i, at de fremdrager et bestemt fænomen eller en bestemt tradition. Deres valg fortæller på mange måder, at noget er anderledes end hvad de ”normalt” ser, da man typisk fortæller om det, som er iøjnefaldende eller anderledes. Et eksempel herpå er Jessens beskrivelse af arabernes hilsen.

Efter en 11 dages rejse i ørkenen møder Jessen og hans kammerater en stamme ved navnet ”Schamersaraber”. Stammen har et arabisk navn, som direkte oversat betyder ”Levantens arabere”, da ordet ”Scham” er det arabiske navn for Levanten. Jessen skriver i sin erindring, at stammen er ham og hans kammerater venligt sindet, men mere om stammen skriver han ikke. Dog vælger Jessen at skrive om deres hilsen, hvor han fortæller, at de trykker sig til hinandens bryst på den ene og den anden side, her siger den ene ”*fred være med eder*” og den anden svarer tilbage med ”*det samme med eder*”.³¹

Igen vælger Jessen at fortælle om en tradition, som ifølge ham er arabernes tradition. Her ekspliciterer Jessen ikke forskellen mellem arabernes hilsen og nordslesvigernes hilsen direkte, men fortæller at araberne hilser på en anden måde, idet han først skriver hilsenen med arabisk ordlyd og efterfølgende giver en oversættelse af den. Tydeligt er det, at Jessen finder en forskel mellem de to hilsner og vælger at fremtrække hilsenen for at fortælle de andre nordslesvigere om forskellen.

Balkan

Balkan omfatter en række lande som Kroatien, Montenegro, Serbien, Kosovo, Bulgarien, Makedonien og andre. I denne opgave er Makedonien netop valgt, da befolkningen i landet havde en muslimsk baggrund og dermed havde de nogle fælles træk med folk i Mellemøsten og Nord- og Østafrika.

Mødet med makedonerne

Som førnævnt befinder soldaten Christian Rasmussen sig i Makedonien og skriver derfor breve hjem, hvor han fortæller om sine oplevelser og sit møde med lokalbefolkningen i landet. I sit brev

---

³⁰ Barth 1969

³¹ Jessen, s.23

fortæller Rasmussen om flere traditioner og fænomener, som han finder ”mærkelige”. Lokalbefolkningen i området er på dette tidspunkt primært muslimer, i Rasmussens brev bliver de kaldt for ”mahomedanere”.³²

Disse mennesker har en livsstil, som virker fremmedartet på Rasmussen, heriblandt polygyni og kvindernes rolle i lokalsamfundet. Om kvinderne skriver Rasmussen følgende:

”De damer, som befinder sig i et saadan Harem³³, gaar tæt tilsløret, i en langt sort Præstekjole og Hovedet tæt tilbundet med et hvidt Klæde.”³⁴

At kvinderne tildækker sig på ovenstående måde og ikke lader sig se af andre mænd virker fjernt for Rasmussen. Senere i brevet skriver Rasmussen, at det egentlig er ligegyldigt, men at nysgerrigheden er drivkraften.³⁵

Det ses at nysgerrigheden er en fælles tendens hos de soldater, som er med i denne opgave, uafhængigt af om de er sendt til Balkan, Mellemøsten eller Nord- og Østafrika. Nysgerrigheden efter at opleve ”de andres” traditioner særligt det, som er anderledes fra hvad de kender til. I Rasmussens tilfælde handler det om kvinderne, deres påklædning og usynlighed, dog er han ikke den eneste soldat som kommenterer på kvinderne. En anden soldat som også befinder sig i Makedonien og kommenterer på kvinderne, er den såkaldte ”H”. Han skriver:

”Vi kunde slet ikke forstaa, hvad der er i Vejen, da Byen var kvindetom; vi saa slet ingen... men når man nu tænker, at de f. Eks. i Danmark har Valgret, er ligestillede med Mændene, hvilken skrigende Modsætning hernede. Ja, hvor er de dog langt tilbage”³⁶

Helt tydeligt er det, at soldaten ikke kan forstå disse folk og ej heller sætte sig i deres tankegang, disse mennesker er for soldaten tilbagestående. Her kommer soldaten med sin egen forståelse af hvordan kvindernes forhold bør være og han trækker på sine egne erfaringer fra sit hjemland, altså at kvinderne er nået så langt, at de har fået deres stemmeret. Her er der tale om en direkte sammenligning, hvor det er helt uforståeligt for soldaten, at kvinden i hans land har stemmeret, mens kvinden i Makedonien ikke kan lade sig se og forbliver hjemme.

---

³² Rasmussen 1916, s.109

³³ Et harem er en del af en muslimsk bolig, hvor kvinder og børn befinder sig og hvor mændene ikke har adgang.

³⁴ Rasmussen 1916, s.109

³⁵ Rasmussen 1916, s.110

³⁶ H 1916, s.89

Når man udtaler sig om andre, udtrykker man ofte noget om sig selv.³⁷ Soldatens kommentar er mere et udtryk for, at man i Danmark er langt mere udviklet end i Makedonien. I denne sammenhæng er makedonerne ”dem” og soldaten tilhører den anden gruppe nemlig ”os”. Med sin kommentar fortæller soldaten, at hans gruppe er langt fremme sammenlignet med hvor tilbagestående ”de andre” er i Makedonien.

Som førnævnt skriver Steffen Lind Christensen, at der på Østfronten eksisterer en generel grænse mellem ”os” og ”dem” og at nordslesvigske soldater spejler sig i andre soldater og civile, som de interagerer med. Grænsen mellem ”os” og ”dem” eksisterer især også i Makedonien og Mellemøsten, hvor soldater klart udtrykker forskellen mellem deres kultur og ”de andres” kulturer. Derudover kan der godt være tale om, at soldater spejler sig selv i andre, som de interagerer med, men i denne sammenhæng spejler de sig i andre for at udtrykke at de ikke deler samme tradition, skikke eller overbevisning. Dette er eksempelvis gældende i foregående citat, hvor soldaten klart udtrykker, at sådan gør vi ikke i mit hjemland.

Om lokalbefolkningen med særligt fokus på mændene skriver soldaten følgende:

”Hvor kan man blive ilter og rigtig gal i Hovedet ved at gaa og se på disse dovne Mandfolk hernede, altid rygende på en selvlavet Cigaret; de bestiller ingenting, alt ligger øde og forsømt, hulter til bulter, skident og usselt er alt”³⁸

En tydelig utilfredshed stråler ud af soldatens ord, spørgsmålet er hvorfor han er utilfreds og ”gal i hovedet” over disse folks adfærd? Soldaten indleder sit brev med en lang beskrivelse af den flotte natur, bjerge og floder, derfor kan han være utilfreds med at mændene ikke tager sig af og ikke plejer området.

Dog giver soldaten ikke en forklaring på, hvad han mener med at tingene ligger hulter til bulter, men dette kan forstås som manglende organisering eller orden.

Menneskers opfattelse af orden afhænger af deres baggrund, kultur og ikke mindst hvilken civilisation de tilhører. Når soldaten beskriver byen ud fra sin egen forståelse af orden, er der stor sandsynlighed for, at han opfatter byen som rodet. Særligt da soldaten kommer fra et europæisk land, hvor nogle veje er asfalterede og husene er mindre tætbyggede.

---

³⁷ Jenkins 2006

³⁸ H 1916, s.90

Nord- og Østafrika

Kulturmødet i Nord- og Østafrika er baseret på Nis Kocks møde med sine tjenere og andre i Østafrika samt mødet med egypterne i Nordafrika. Dermed kan man ikke med sikkerhed sige, at Kocks oplevelser er gældende for alle soldater, som blev sendt til området.

Mødet med tjenerne i Østafrika

Nis Kock befinder sig b.l.a. en tysk koloni i Østafrika, hvor han bliver tildelt to tjenere, som skal hjælpe ham under sit ophold. I sin erindring giver Kock en beskrivelse af sine ”trofaste” tjenere nemlig Ramasan og Ali, gennem nogle episoder som de oplever sammen. I sin erindring bliver tjenerne og ikke mindst afrikanerne kaldt for negere, dog har ordet ikke den samme betydning, som det har i dag, da ordet neger på dette tidspunkt bliver almindeligt brugt om de mennesker, som har en mørk hudfarve.

En anden faktor som tages i betragtning er, at den koloniale tankegang er stærkt eksisterende, hvilket også kommer til udtryk i erindringen. Dog har det ikke den store betydning for Kocks syn på sine tjenere og på måden han beskriver mødet med dem på.³⁹

Selvom den koloniale tankegang er stærkt eksisterende og Kock er herre over sine tjenere, forsøger han ikke at presse sine traditioner ind i tjenernes liv, tværtimod kommer han ind i deres daglige liv og lærer hvordan hverdagslivet fungerer i Afrika.⁴⁰ Dette kan være en anerkendelse af at afrikanerne har størst kendskab til landet og at de europæiske soldater derfor må indrette sig efter dem.

På trods af den store forskel mellem Kocks og hans tjeneres kulturelle baggrund, respekterer han dem stadig højt og erkender deres arbejde, herom skriver Kock følgende:

”Stolt af Natur var denne Neger med den kulsorte Hudfarve, men med fine Træk, et Naturmenneske med en naturlig Dannelse, en trofast hengiven Tjener... han var saa renlig, at det næsten skulde synes utænkeligt. ... han plejet og værnet om mig bedre end hangjorde det”⁴¹

I ovenstående beskrivelse ligger der en erkendelse af Ramasans arbejde og ikke mindst en erkendelse af hans natur og væremåde. Helt centralt er det, at Kock forstår, at de mennesker han møder i Afrika lever under andre omstændigheder end hans og dermed kan de have en anden natur. Det er hvad han kalder for *en naturlig dannelse*. Derudover ligger en skjult beundring af tjenernes evne til

---

³⁹ Kock 1937, s.90

⁴⁰ Kock 1937, s.90

⁴¹ Kock 1938, s.12

at være alvorlige og ansvarsfulde idet tjenerene kunne tage sig af flere ting på en gang og fuldføre arbejdet fuldtud.⁴²

Mødet med egypterne

Som førnævnt bliver Kock sat i en krigsfangelejr i Egypten, hvor han ikke møder mange egyptere før få dage inden hjemmehjælp. Om sit møde med egypterne skriver Kock følgende:

*”Vi følte, vi stod dem saa uendelig fjernt, kendte først og fremmest ikke deres Sprog eller deres Sæder og Skikke”*⁴³

Opmærksom er Kock på den forskel, der er mellem den kultur han kommer fra og den kultur, som han møder i Egypten. Kock ekspliciterer tydeligt forskellen og erkender sit manglende kendskab til egypternes traditioner og skikke. Derudover er Kocks besøg til Egypten ganske kort og hans møde med egypterne er begrænset af hans manglende kendskab til sproget. Endvidere møder Kock de egyptiske købmænd, som sætter priserne højt for ham, da de - efter Kocks fornemmelse - kan gennemskue, at han er fremmed.⁴⁴

Kock sammenligner sit møde med egypterne med mødet med ”negerne” i Østafrika, herom skriver han følgende:

*”Noget ganske andet var Tilfældet med Negerne, som vi færdes iblandt gennem tre aar dernede i Østafrika. Jeg talte deres sprog, kendte deres Sæder og Skikke helt igennem, og jeg lærte at holde af dem”*⁴⁵

Helt centralt for forståelsen af ”de andre” man møder, er at man forstår deres sprog. Kock kan ikke tale arabisk og dermed har han svært ved at forstå egypterne. Det manglende kendskab til sproget gør, at soldaten eksempelvis ikke kan spørge om baggrunden for de forskellige traditioner og skikke, som han bider mærke i. Interessant er det, at Kock skriver, at han *lærte* at holde af østafrikanerne fremfor at skrive at han holder af dem.

Dette kan hænge sammen med, at man får en større forståelse for ”de andre” efter lang tids færd sammen med dem. Ved at kende dem og forstå deres sprog forstår man baggrunden for deres traditioner og skikke og dermed lærer man at holde af dem samt at respektere dem, som de er.

---

⁴² Kock 1937, s.13

⁴³ Kock 1938, s.126

⁴⁴ Kock 1938, s.126

⁴⁵ Kock 1938, s.126

Soldaternes kultur- og menneskesyn

I dette afsnit vil fokuset ligge på de enkelte soldaters kultur- og menneskesyn, heriblandt respekten for andres traditioner, skikke, væremåde og livsstil. Der findes mange individuelle forskelle mellem soldaternes måde at forholde sig til de andre kulturer på. Tildeles pga. at soldaterne oplever forskellige fænomener og ikke mindst befolkningsgrupper, dog er der generelle træk der gentager sig på tværs af kulturer og geografiske områder.

Samlet set sendes soldaterne til områder med en relativt lav levestandard, stor forskel mellem rige og fattige, kvindeundertrykkelse, en anden religion, samt en anden styreform (Osmannerriget som er et sultanat). Derudover oplever soldaterne mennesker med en anden levevis og med anden beklædning og andre madvaner, ritualer og kønsroller, samt et andet udseende.

Forskelligt er det, hvad disse soldater fortæller om i deres erindringer og breve, dog er det fælles for dem, at ovenstående virker nyt og fremmedartet. Soldaterne anerkender ikke altid "de andres" berettigelse til at have deres egen livsstil, dette gælder særligt i forhold til fænomener, som de finder i uoverensstemmelse med deres egen logik og livsopfattelse.

Endvidere kritiserer soldaterne nogle af lokalbefolkningernes forestillinger eller overbevisninger, særligt når soldaterne finder dem skadelige. Et eksempel på dette er Jessens kritik af, at tyrkerne ikke foretager sig noget før huset falder ned i deres hoveder og begrundet hele episoden med, at det er Guds vilje.

Det er ikke alle kulturer, soldaterne bryder sig om, idet de møder kulturer, som de finder mærkelige og som har barbariske træk. Dette ses klart i Jessens beskrivelse af sit møde med perserne, som han beskriver på følgende måde:

*"... et folk med mærkelige skikke og tradition... Glødende fanatisme, lysten til vild grusomhed og opfarende Lidenskabelighed ..."*⁴⁶

Denne beskrivelse er et godt eksempel på, at man ved et kulturmøde gør sig tanker og forestillinger om de mennesker man kommer i møde med. I citatet ligger der en dyb generalisering og ikke mindst skjuler soldaten ikke sin egen opfattelse at disse menneskers natur.

Her ses det tydeligt, at soldaten ikke altid kan sætte sig ind i andres væremåde og livsstil, idet han beskriver perserne som et folk med "mærkelige" skikke og traditioner. Om soldaten mener, at disse

---

⁴⁶ Jessen, s.15-16

folk er berettiget til at have deres egne traditioner og skikke, udtrykker han ikke i sin erindring, men derimod kritiserer han eksempelvis persernes straffelov og kalder den for barbarisk.⁴⁷

Soldatens menneskesyn er helt interessant i denne sammenhæng, hvor soldaten ser ”de andre”, altså perserne, som lidenskabelige, grusomme og fanatiske. Her vurderer soldaten disse mennesker til at have et bestemt indre ud fra deres love og regler, som han ikke bryder sig om.

Dette viser, at soldaten ikke altid er modtagelig over for det han oplever og at han har svært ved at respektere det eller forholde sig neutralt til det. Dette kommer også til udtryk i soldaten ”H’s” beskrivelse af kvindernes tilstand i Makedonien, hvor han skriver, at kvindernes tilstand viser makedonernes eller snarere de muslimske makedoneres tilbagestående. En væsentlig faktor i denne forbindelse er, at soldaten har sine værdier og overbevisninger, derfor er det ikke altid, at soldaten kan anerkende ”de andres” værdier eller have en forståelse for deres traditioner. Soldatens og lokalbefolkningens opfattelse af undertrykkelse eller tilbagestående er ikke nødvendigvis den samme, derfor kan soldaten som et eksempel være meget irriteret over kvindernes tilstand i landet. Dermed kan det på mange måder være svært for soldaten at respektere det han ser i andre kulturer.

Det ses, at soldaterne beskriver noget som barbarisk eller tilbagestående, når de mener, at det er undertrykkende, voldligt eller umenneskeligt. Dette ses både hos soldaten Jessen, Rasmussen og soldaten ”H”. De beskriver traditioner, som er forskellige fra deres egne uden at krænke dem eller tale dem ned, men når de taler om en ”voldelig” straffelov eller ”undertrykkelse”, skifter tonen.

Alligevel har flere soldater en forestilling om, at noget er mere moderne end andet, hvilket ses i Jessens opdeling af tyrkerne i ”nye” og ”gamle” efter beklædningen og ikke mindst i ”H’s” beskrivelse af de ikke-asfalterede veje i Makedonien.

At soldaten ikke erkender kulturens berettigelse til bestemte traditioner eller skikke er ikke ensbetydende med, at soldaten ikke respekterer folk fra den kultur. Der ses flere eksempler på, at en soldat respekterer lokalbefolkningen i det område, som vedkommende sendes til, selvom soldaten ikke har meget tilfælles med dem. Et godt eksempel på dette er Nis Kocks forhold til sine tjenere, hvor han konstant udtrykker sin respekt for dem og deres trofasthed, selvom han ikke forstår alle deres traditioner og skikke.⁴⁸

---

⁴⁷ Jessen, s.16

⁴⁸ Kock 1937, s.131 og 175

Dette kan forklares ved, at mennesker på tværs af kulturer og civilisationer deler nogle fælles værdier uden nødvendigvis at italesætte dem eller aftale dem på forhånd. Nogle af fælles værdierne i forholdet mellem Kock og hans tjenere er ansvarlighed og trofasthed, som han konsekvent sætter stor pris på. Kock fortæller ikke på noget tidspunkt, at han beder sine tjenere om at være ansvarlige og trofaste, men udtrykker derimod sin respekt for deres ansvarlighed og trofasthed. Dette er et udtryk for, at disse værdier er fælles, og at soldaten som er udefrakommende sætter pris på disse menneskers arbejde, netop fordi han selv tillægger disse værdier en betydning. Dette er også udtryk for, at man respekterer det man selv kan stå inde for, dvs. mener man at trofasthed og ansvarlighed er vigtige værdier, respekterer man mennesker som har disse værdier. Med andre ord er det en selvfølge, at man anerkender andres berettigelse til det, man selv står inde for.⁴⁹

Når soldater skriver, at en bestemt tradition eller skik tilhører ”de andre”, erkender de også ”de andres” berettigelse til at have den tradition eller skik. Selvom et fænomen virker fjernt for dem, skriver de, at sådan gør man i dette land, uden at vurdere det eller lægge deres holdning over det.

Det er b.l.a. i den sammenhæng, at soldaten egentlig siger mere om sig selv end om ”de andre”; når han fortæller, at ”sådan gør vi ikke i vores land.” Samtidig er det et udtryk for, at soldaten respekterer, at andre gør noget på en anderledes måde.

I nogle sammenhænge er der ikke bare tale om respekt men om *tolerance*, nemlig dér hvor soldaten accepterer ”de andres” meninger, væremåde, kultur og religion, selvom disse afviger fra soldatens normale. Dette ses b.l.a. ved soldaten Jessens sygdom, hvor han accepterer, at imamen kommer ind hver eneste morgen ved firetiden og reciterer koran i håbet om at soldaten bliver rask. Soldaten er ikke selv muslim og praktiserer heller ikke samme tradition, men alligevel virker han tolerant overfor traditionen.

Konklusion

Selvom denne opgave behandler større områder, findes en del fælles træk mellem soldaternes fortællinger og måden de erindrer og beskriver ”de andre”, som de møder på fronterne. I deres erindringer fortæller nordslesvigske soldater om ”de andres” traditioner, skikke, livsstil, religion og væremåde. I soldaternes fortællinger ligger der en klar opdeling mellem ”os” og ”de andre”, hvor os kan betyde soldaterne men også nordslesvigere generelt og ”de andre” er lokalbefolkningerne, som

---

⁴⁹ Jenkins 2006

soldaterne møder. De nordslesvigske soldater fremdrager det, som er nyt, forskelligt fra hvad de kender til og virker fremmedartet. De møder mennesker med en anden levevis og med andre beklædninger, madvaner, overbevisninger, ritualer, udseender og kønsroller. Det soldaterne opfatter som voldeligt eller undertrykkende, beskriver de som ”tilbagestående” og ”middelalderligt”. En del af lokalbefolkningernes hverdagsskikke finder soldaterne ”mærkelige”, hvor de har svært ved at forstå baggrunden for disse skikke, særligt når soldaterne ikke behersker det sprog, som lokalbefolkningen taler. De nordslesvigske soldaters kultur- og menneskesyn i forbindelse med kulturmødet og respekten for andres traditioner, skikke, væremåde og livsstil varierer og afhænger af flere faktorer. Med udgangspunkt i at respekt er anerkendelse af andres værdi, status, vigtighed og berettigelse, ses det at soldaterne generelt viste respekt overfor andre kulturer. Dog er der ikke tale om en respekt for alle skikke og traditioner, da soldaterne ikke udtrykker respekt for hvad de opfatter som værende urimeligt, voldeligt eller undertrykkende. Endvidere deler soldaterne nogle værdier med lokalbefolkningerne, som de respekterer og sætter pris på, idet disse fungerer som fællesværdier. Derudover er der i andre sammenhænge tale om tolerance, hvor soldater har en accept og forståelse for andres meninger, traditioner, religion og kultur. Samlet set er der tale om et omfangsrigt kulturmøde i områder langt fra Vest-og Østfronten, denne opgave giver et lille indblik i emnet, dermed er der stadig en hel del på forskningsfeltet, som kan undersøges og viderebehandles.

Materialefortegnelse

Utrykt kildemateriale

- Thode, Carl Theodor: Erindringer fra 1. Verdenskrig 1914-1918, erindringen nedskrevet i 1974, se erindringen her: http://denstorekrig1914-1918.dk/wp-content/uploads/2016/07/Thode_originalmanus_mindre.pdf

Trykt kildemateriale

- H: En Tur gennem Makedoniens Bjerge. Breve til hjemmet. Side 107-110. Samlet af: Martha Ottosen. 1. udg. H. Hagrups Forlag. København, 1917. (Brev), se brevet her: <http://www.kb.dk/e-mat/ww1/130019383165.pdf>
- Rasmussen, Christian: Fra Makedonien. Breve til hjemmet. Side 87-92. Samlet af: Martha Ottosen. 1. udg. H. Hagrups Forlag. København, 1917. (Brev), se brevet her: <http://www.kb.dk/e-mat/ww1/130019383165.pdf>
- Smedager, Heinrich Jessen.: Krigen 1914-18 og mine Erindringer derfra (privattryk u. å), se evt. hjemmesiden <http://denstorekrig1914-1918.dk/>

Erindringsværker

- Christensen, Christian P.: Sønderjyder forsvarer Østafrika 1914-18. 1. udg. Martins Forlag, 1937. (Bog), bogen kan også hentes elektronisk her: http://denstorekrig1914-1918.dk/wp-content/uploads/2016/08/Nis_Kock_Oestafrika_mindre.pdf
- Kock, Nis: Sønderjyder vender tilbage fra Østafrika, fra krig og fangeskab til frihed og fred 1. udg. C.A. Reitzels Forlag, 1938. (Bog), bogen kan også hentes elektronisk her: http://denstorekrig1914-1918.dk/listerlitteraturlinks/litteratur/kock_nis_soenderjyder_vender_hjem_fra_afrika_reduced/

Sekundærlitteratur

- Fredrik, Barth. Introduktion. I: Ethnic Groups and Boundaries. Side 9-38. Redigeret af: Barth Fredrik. 1. udg. Bergen - Oslo UNIVERSITETS FORLAG og London GEORGE ALLEN & UNWIN, 1969. (Afsnit i bog)
- Jenkins, Richard: Social Identitet. Side 105-131. 1. udg. Hans Reitzels Forlag, 2006. (Bog)
- Kragh, Peder Jacob Ellehave. Makedonien – Landet som andre kæmpede om. I: Langt fra Vestfronten. side 85-92. Redigeret af: Nils Arne Sørensen og Uffe Østergård. 1. udg. Forlaget Orbis, 2015. (Afsnit i bog)
- Liulevicius, Vejas Gabriel: War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity, and German Occupation in World War I, side 278-281, Cambridge University Press 2000. (Bog)
- Nørregård, Martin Bo. Sønderjyderne ved fronterne. I: SØNDERJYDERNE OG DEN STORE KRIG 1914-1918. side 95-142. Redigeret af: Inge Adriansen og Hans Schultz Hansen. 1. udg. Historisk Samfund For Sønderjylland og Museum Sønderjylland, 2006. (Afsnit i bog)
- Sørensen, Nils Arne. Den makedonske front. I: Langt fra Vestfronten. side 82-84. Redigeret af: Nils Arne Sørensen og Uffe Østergård. 1. udg. Forlaget Orbis, 2015. (Afsnit i bog)

Speciale

- Christensen, Steffen Lind: ”Hvor man kan være stolt af at være Nordslesviger” – En analyse af de nordslesvigske østfrontssoldaters identitetsmæssige tilhørsforhold 1914-18, Aarhus Universitet, 2013. (Speciale)

Internetsider

- Den Store Danske: Mellemøsten. Skrevet af Redaktionen. Sidst opdateret: 29.03.2015. Internetadres-
se: http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Mellem%C3%B8sten/Mellem%C3%B8sten_generelt/Mellem%C3%B8sten- Sidst besøgt d. 20.11.2016 kl.12:30 (Internet)

- Den Store Danske: Balkan. Skrevet af Redaktionen. Sidst opdateret: 22.09.2015. Internet-adresse: http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Europa/Balkan - Sidst besøgt d. 20.11.2016 kl. 12:45 (Internet)
- Den Sønderjyske Historiekanon: Sønderjylland eller Slesvig. Udgivet af Den Sønderjyske Historiekanon. Internetadresse: <http://historiekanon.dk/soenderjylland-eller-slesvig/> - Sidst besøgt d. 29.11.2016 kl.10:25 (Internet)

Opslagsværker

- *Ordnet.dk, Opslagsværk:
  1. Respekt: <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=respekt>
  2. Middelalderlig: <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=middelalderlig>
  3. Orden: <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=orden>

*Brugt til at fastlægge definitioner på de tre ovenstående begreber – sidst besøgt d. 29.11.2016 kl.19:30